

VI Батьківщина в небезпеці

Армія поволі розкладалась. Непевні чутки з типу доходили сюди на фронт, в шанці й ширились серед сотень тисяч втомлених і понівечених війною людей. Під сірими шинелями солдат все гарячіше закипала кров, все буйніше буяли думки під кокардами кашкетів, поволі прориваючи військову дисципліну. Тил і фронт поволі знаходили спільний ритм.

Події в Петрограді дійшли сюди глухими перекрученими чутками. Солдати в шанцях стиха гуторили про якийсь скандал в царській родині. Особливо дивувала й роздратовувала солдат чутка про їхню царицю.

"Ця майже свята жінка, що за неї й за її родину вони разом з полковими попами дуже часто молились Богові, наставила чудесні оленьчі роги самому імператорові. Ця свята паскуда сплуталася з якимсь ченцем Распутіним і зробила таку жахливу неприємність імператорові Миколі Олександровичу. А цей рогатий дурень навіть не поламав її ребер. Не треба було цареві брати собі дружину з шляхетного роду та ще чужоземку, знаємо ми цих паній, що поглядають навіть на зеленкуваті солдатські штани".

"Паскуда Аліса й патлатий піп Распутін! Цього можна було чекати, адже ці ченці нарід хитрий. Алеж куди дивився імператор, що при ньому таке коїлось?.. Микола Олександрович, мабуть, тільки те й робив, що цілі дні сварився з міністрами. Погана публіка ці міністри, так замакітрили цареві голову, що він навіть жінки не доглянув".

"Ну, це вже не зовсім так! Цар теж гав не ловив. Кажуть, що він добре таки попустував з якоюсь танцюристкою Кшесинською. А цариця про це довідалась і каже: — Ах, так, ти з різними танцюристками воловодишся, ніколи тебе не буває вдома!.. Наслідник тебе ніколи ввічі не бачить, все питаючи, де мій татуньо!.. Ну так я ж тобі покажу!.. — І пішла вона до попа на сповідь... А той піп не простий, а Распутін, знає, значить, ці штучки!.. Ну й пішла тут катавасія!.. Цар, значить, до танцюристки, а цариця до попа!.."

"Довідалися про це царські родичі й міністри, ну тут і почався скандал!.."

"Погана трапилась історія з нашими царями. Мабуть, німецький цар кращий, такого вже напевне не наробить. Хто його міг думати, щоб сама цариця поводитись гірше за будь-яку повію!.."

"Що ж тепер буде?.."

"Мабуть, війні кінець тепер. Цареві тепер не до війни. Куди ж його воювати, коли жінка з попом в гречку стрибає! Кінець війні! Кінець! Незабаром буде мир і ми всі підемо додому!.."

А вдома...

Починалась весна. Сніг танув, скрізь бігли брудні струмки води. Скрізь проглядала зелена трава й бубнявіли бруньки на деревах. Незабаром літо, теплінь.

А вдома... Їх чекають жінки, дівчата й наречені. Там теж, мабуть, ченці розважають їхніх жінок.

"Ех, і до чого ж ці жінки непевний нарід! Навіть року не можуть витримати!.. Паскудна справа!.. Коли вже з царицею таке скоїлось, то що може бути з простою жінкою? Рогата армія рогатого царя!.."

"Годі воювати!.. Геть війну!.. Защо ми воюємо?.. Защо воюють німці!.."

А вдома...

Діти і зруйноване хазяйство, мабуть, і коні позабирали й корови подохли... Мабуть, голодують там діти й батьки. А жінки й наречені бідкаються з поганою славою...

Незадоволення, як п'яний пивний солод, бродило в серцях солдат. Армія розкладалась.

Незабаром офіцери привезли звістку, що царя скинуто.

"Цар полапав себе за м'язи, взявся за голову, потім налив собі шкалика, випив і сказав: не могу я більше царювати, сил вже моїх немає з такою царицею, доцарювався я вже до ручки!.. Хай тепер правлять вами міністри!.. А я поїду в свій палац на березі моря й відпочиватиму... Царицю треба було б в монастир, але їй там буде, як варенику в сметані, ченці ж їй, можна сказати, тепер як близькі родичі, то хай собі гуляє з своєю славою".

Алеж після офіцерів в окопах нишком заговорили ж свої хлопці солдати.

"Міністри — капіталісти! Буржуї-кровопивці!"

"Поміщики і фабриканти — паразити!.. Вони душили й душитимуть селян і робочий нарід. Не треба нам міністрів!.. Геть фабрикантів і поміщиків!.. Земля і фабрики мусять належати селянам і робітникам!.."

Обурення, як гарматна канонада розростається під час атаки, розросталось в серцях солдат. Армія розкладалась.

Стан російської армії був такий, що не могло бути й думки про будь-які широкі пляни наступу на німців. Німецьке командування на чолі з генералом Людендорфом вважало, що для нього небезпечно підривати наступом на російські позиції той мирний настрій, що запанував серед солдат російської армії. Але російський новий уряд на чолі з новоспеченим Наполеоном Керенським та з генералом Брусилівим, що тепер стояв на чолі армії, були зовсім іншої думки, їм треба було підтримати своє значення і свою силу перед представниками Антанти. Успішний наступ німців міг підтримати їх в очах многострадального російського народу, що його допіру цей новий уряд милостиво звільнив од царського ярма.

Балакун Керенський, якому не вистачало лише такої дрібниці, як капелюха Наполеона, щоб стати справжнім вождем російського народу, самозакохано не помічав, що російський нарід у своїй масі був дуже байдужий до його войовничих плянів. Нарід думав про те чи скоро кінчиться війна. Маса скрізь нишком розмовляла: не треба нам міністрів-капіталістів, поміщиків і фабрикантів і т. д.

Отже інтереси розходились. Гасло "війна до переможного кінця" — на початку знайшло собі відгук на Південно-Західньому фронті, де 8-ма армія генерала Корнілова оволоділа значний район на південь од Дністра й захопила місто Калуш. Це, між іншим, трохи не зруйнувало воєнних плянів генерала Людендорфа. Раніш генерал Гінденбург, а тепер генерал Людендорф, мужні вояки, що воювали майже проти цілого світу, за чотири роки здорово вже підтопались і цей наступ Корнілова сильно попсував їм нерви. Але побачивши декоративність наступів театрального Наполеона-Керенського, Людендорф зібрав своє хоробре військо, підкрутив вуса, сказав промову й армією в 9-ть піхотних дивізій з 600 гарматами і 180 мінометами вдарив по всьому Південно-Західньому фронті. Хоробрі козаки, українці, що захищали фронт великої Росії, бились одчайо, набиваючи свої гармати й рушниці вже навіть галушками, як їхні прадіди-запорожці, але побачивши, що німець пре з мінометами, сказали: хай йому хрін, і почали тікати. Хай вони, мовляв, з такою зброєю воюють з вітряками, а не з людьми з голими руками, з людьми, що їм нічого втрачати, крім поміщицьких цукроварень, фабрик і маєтків, що їм нічого втрачати, крім заіржавілих рушниць, а набути вони можуть цілу Україну. Ввесь Південно-Західній фронт від Бродів до Карпат здригнувся. Людендорф, побачивши, що його справа на мазі, погнався за втікачами, але, втомившись бігати, захекано зупинився й почав відбиватися від англійців і французів, що тим часом, перлися на нього з півдня.

Керенський, бачучи, що його промови не впливають, заходився коло нових способів рятувати батьківщину. Він почав організувати на допомогу, щоб підняти дух армії, нові сили. Хитра бестія зрозуміла, що хлопці-козаки-солдатики скучили за своїми жінками. І щоб їм було веселіше воювати, Керенський заходився організовувати армію з жінок, — жіночі ударні батальйони

смерти. Хоробрі й відважні російські жінки, нові жанни д'арки, мусіли своїм прикладом засоромити тюхтіїв і боягузів чоловіків та своєю груддю, а можливо й чимсь іншим, стати в оборону батьківщини.

Новий уряд став уживати американських способів. Фронт, як величезна спорожніла крамниця, став вимагати нового асортименту людей. Уряд як справжній представник буржуазії та торгашів, зрозумів, що, коли у фронтовій крамниці немає краму, значить, потрібна реклама, карколомна реклама, що захопила б усіх і дала б значний прибуток. В цій рекламі уряд Керенського перегнав навіть Америку. Прикриваючись революційними гаслами, висувались імперіялістичні відозви молодій войовничій буржуазії. "Умремо за свободу й революцію. Підемо здобувати мир для народу. Війна до переможного кінця!.." — викрикував у своїх промовах Керенський, і йому захоплено плескали панночки, інститутки та юнкери. Мир для народів кожний з них міг здобути на німецькому фронті, убивши кількох німців. Від кількості убитих прусаків залежала свобода й революція...

Ідеалом республіки була революційна, демократична Америка. Вона, як ідеальний зразок, ставилась у військовій рекламі. — Дивіться, — кричали промовці, — американські жінки, жінки найвидатніших кіл американського суспільства, дружини й дочки членів парламенту, державних та громадських діячів самі вербують добровольців на війну проти світового ворога, а де наша російська жінка, невже вона байдуже ставиться до свободи й революції?.. Дивіться, в Америці жінки навчаються військової справи! Там у Нью-Йорку вже є жіночий загін під командою капітана леді Етель-Мель Ширс. Російські жінки, до зброї!.. Захищайте революційні кордони батьківщини!..

І нарід, збуджений такими красномовними гаслами, почав "рватися на фронт". Солдати рвуться на фронт, студенти рвуться на фронт, юнкери рвуться на фронт, жінки рвуться на фронт, навіть покалічені на війні безногі й безрукі вояки почали рватися на фронт. Ця рекламна фразеологія деклямувалася на всіх перехрестях новоутвореної республіки.

В Петрограді почали працювати бюро запису в загін добровольців-покалічених вояків. Ця реклама перебільшила вже навіть американську. До бюро почали з'являтися на костурах безногі й безрукі вояки, декого привозили на повозочках. Навіть безногі жебраки, що ніколи не були на фронті, прийшли до бюро й записалися в добровольці, як відважні георгієвські кавалери. Це було вигідно, вербувальні бюро давали добре утримання, а головне не треба було йти ні на будь-який фронт. Це була реклама. Незабаром набрався загін добровольців-покалічених вояків, що всі були з штучними ногами, руками й деякі навіть з штучними очима. Майже всі вони були георгієвські кавалери й по кілька разів поранені. Всіх цих георгієвських кавалерів набралось близько 350 чоловіка. Вони почали брати участь у військових маніфестаціях.

Дивіться, кричали промовці, як зростає дух нашої славної армії! Навіть каліки рвуться на фронт. Сором здоровим солдатам, що кидають окопи й цим зраджують революцію і батьківщину!.. Але це не допомагало — солдати кидали шанці, браталися з німецькими солдатами, міняючи хліб на цигарки й тютюн, і цілими ешельонами їхали додому в тил. Загони юнкерів почали нищпорити по всіх закутках, виловлюючи цілими сотнями й тисячами цих дезертирів і, нарешті, не знаючи, що робити з цією бунтівничою масою.

Тоді на захист, щоб засоромити цих зрадників батьківщини, виступила російська жінка. Вона своїм тілом мусіла прикрити зражену батьківщину від навали страшного ворога-німця. За жіночою розкішною спиною, що вдягнена у солдатську уніформу і нею дуже яскраво виявляє свої жіночі принади, Керенський мріяв зберегти свободу й революцію. Почали організовуватись ударні жіночі батальйони смерти, що мали йти на фронт, в шанці, в атаки.

І гучномовна реклама вигукувала;

Російська жінка, бачучи безсилля слів заклику до оборони батьківщини на фронті, вирішила

зрушити своїх батьків і братів і знайомих особистим прикладом.

В Петрограді утворилася Жіноча Спілка Допомоги Батьківщині, що організує активний захист батьківщини на фронті. Відгукнувшись на її заклик, кілька сот молодих жінок утворили перший "Батальйон Смерти". Є серед цієї мужньої молоді багато інтелігентних: курсистки, сестри-жалібниці, інститутки й проститутки. Вісім з них мають георгієвську нагороду. Груді, оздоблені вищою нагородою за подвиг милосердя, мужньо відкриті тепер ворогові.

Їхнє гасло — смерть за свободу й за честь батьківщини. В цьому заповука їхнього безсмертя.

В цьому Батальйоні Смерти воскрес "легіон безсмертних" — Леониди Спарти. Спартанська простота у всьому батальйоні, а особливо дисципліна. Встають вони о п'ятій годині ранку, потім муштра на площі до дев'ятої години вечора. Короткий відпочинок і простий солдатський обід. Подвійний робочий день і сім годин сну на голих дошках.

Військове навчання й муштра всіх чотирьох взводів жіночого батальйону мусить закінчитися в найкоротший термін. До виступу на фронт Батальйону Смерти покищо зробив огляд головний командувач війська Петроградської округи генерал-майор Половцев.

Російські жінки!.. Записуйтеся до батальйону смерти, захищайте своїми грудьми батьківщину!..

Жанна Барк, що переїхала з своїм батьком-професором до Петрограду, була щиро захоплена революцією, її батько виявив себе, як найщиріший прихильник нового уряду, і це ще більше вплинуло на неї.

Вона разом з усіма маніфестувала по вулицях, коли скинули царя, й ловила городовиків. Увесь свій запал, що його раніш вона віддавала шпиталям в ролі сестри-жалібниці й базарам на допомогу пораненим, тепер віддавала активності.

Жіночі батальйони сметри — це було те, про що вона вже давно мріяла. Бути сміливою, відважною, як найліпший вояка, жінкою був її ідеал. Російська жінка, смілива Жанна д'Арк мусила врятувати батьківщину.

В своїх мріях Жанна дуже часто їздила по Петрограду в середньовічному костюмі, вояки й захоплені натовп вітав її привітними вигуками. Жанна Барк — донька професора не могла не стати на захист батьківщини.

Беручи участь в одній з маніфестацій — Жанна бачила, як вояки-каліки, що допіру повернулися з фронту, несли великого пляката, на ньому були гасла, що остаточно зворушили її.

"Батьківщина в небезпеці!.. Кров, що ми її проляли, вимагає війни до перемоги!.. Товариші солдати, негайно в окопи! Треба повернути Леніна Вільгельмові!"

Хто такий Ленін Жанна не знала, вона чула, що це якийсь німецький агент, що його підіслали німці, щоб руйнувати революцію. Але її зворушили вояки-каліки, що так яскраво рвалися на фронт. Коли навіть солдати-каліки йдуть рятувати батьківщину, то чому б їй Жанні, сильній, здоровій жінці не піти б на фронт?!

Бути відважною, бути героєм, ах як це прекрасно! Вмерти десь на фронті!.. Що вмерти!.. Повернутися назад із славною перемогою, це ж чудово й шикарно!.. Жанна жадібно читала всі відозви уряду, всі оповідання й нариси про відважних, непомітних героїв російської армії, що, як гриби, почали зростати по ілюстрованих журнальчиках.

Її теперішня подруга, експансивна інститутка з Смольного Таня Дорова, яка теж захоплювалася революцією, тільки збільшувала активність Жанни.

Вона щодня неодмінно приходила до Жанни і вони вдвох бігали на маніфестації й обговорювали революційні події. В Керенського вони закохалися неймовірно. Вони кричали йому "ура" й кидали квіти.

Одного разу Жанна сиділа в себе в кімнаті й читала журнал "Нива" — що допіру вийшло його чергове число. Вона захоплювалася ілюстраціями з фронту, що на них хоробрі солдати напували

коні, або вели полоненого німця. Вона перечитувала оповідання про різні воєнні події, де змальовувалась хоробрість наших солдат і боягузство німців.

Жанна, читаючи журналу, чекала на Таню Дорову, її щось довго сьогодні не було. Жанна іноді поглядала на годинник і дивувалась, що Таня, така акуратна дівчина, сьогодні запізнювалася вже на дві години. Потім Жанна, захопившись журналом, і сама не помітила, як до неї завітала так довгождана гостя.

Жанна відірвалася від журналу на скрип одчинених дверей. Вона подивилася на них і побачила, що в кімнаті стоїть молодий, стрункий і гарний солдат, зодягнений в новеньку солдатську уніформу. Новенькі блискучі чоботи рипіли в нього на ногах, нова зеленкувата уніформа трохи висіла на худорлявому, але стрункому тілі, на голові був солдатський кашкет, лихо збитий набакир.

"Хто б це міг бути?" — подумала здивовано Жанна, дивлячись на обличчя, що здалося Жанні напрочуд знайоме.

— Здравія бажаю, Жанно! — раптом жіночим голосом викрикнув, посміхаючись солдат і приставив руку до козирка. Жанна, не ймучи віри, поглянула на солдата.

— Таню! — здивовано скрикнула вона й підскочила з стільця.

— Так точно!..

Жанна захоплено подивилася на подругу. Це було справжнє перевтілення, її тоненька подруга Таня Дорова — солдат!..

— Ану, покажись! — нарешті, вимовила Жанна.

Таня покрутилася на одній нозі перед нею, потім скинула кашкета і плюхнулася у фотель трохи не задушивши kota Агасфера, що ображено витягнув свій хвіст з-під неї й пішов у другий куток кімнати.

— Ох, як я втомилась! — промовила вона, відкидаючи від очей підрізане волосся, що впало їй на скроні.

— Ти навіть постриглась!..

— Ах, скільки сьогодні було справ!.. Запис у бюро! Потім стрижка, касарня, потім переодягання, Батальйон Смерти! — заторохкотіла Дорова. — Потім промова, як слід поводитись солдату!..

— Ти розкажи толком!.. Я нічого не розумію!..

— Ну, тепер я солдат — жіночого ударного батальйону смерти. Розумієш?.. Я пішла до бюро Жіночої Спілки й записалась... Потім мене повели до касарень, там переодягнули. Якийсь дуже симпатичний офіцер казав нам промову. Казав, як треба стояти струнко й віддавати честь... Тепер я, солдат, со-олдат! — заспівала Таня.

— Ану, покажись ще!.. Тобі дуже личить стрижка. Уніформа трохи велика... А чоботи чудесні!.. Хіба такі чоботи дають солдатам?..

— Ні, це я собі купила!.. Їхні чоботи дуже великі й не приходяться на ногу. А це чоботи офіцерські.

— Ану, дай! — Жанна взяла у Тані кашкета й приміряла собі. — Ну як?.. Добре?..

— Чудесно!..

— Дай я поміряю весь костюм! — І Жанна пішла зачиняти двері на ключ. — Роздягайся!..

Жанна швидко скинула з себе плаття й залишилась у мережевій сорочці й панталюнах, нетерпляче чекаючи, поки роздягнеться Дорова.

Дорова скинула з себе зеленкувату куртку уніформи, розцібнувши блискучий жовтий пояс, і передала Жанні. Та відразу одягла на себе куртку, зацібнула всі гудзики й одягнула пояс. Тепер вона була в куртці й панталюнах. В неї був смішний і непристойний вигляд.

— Пояс потім!.. На!.. — сказала Таня, простягаючи Жанні ногу в чоботі.

— Що таке?

— Тягни!.. Я сама не стягну!..

Жанна вхопилась за чобіт, а Дорова за фотель. Жанна потягнула й фотель разом з Танею поїхав до неї. Жанна шарпонула сильніше і з чоботом в руках несподівано сіла на килим на підлозі.

— Ха-ха-ха! — весело сміялися вони обидві.

Потім таку ж маніпуляцію зробили з другим чоботом. Дорова розмотала онучі з білого холсту й скинула штани.

— А це що таке? — спитала Жанна, скинувши черевичок й одягаючи чобіт.

— Онучі!.. Це так треба!.. Тільки не одягай чоботи... спочатку штани!..

Жанна за вказівками Дорової одягла всю уніформу, одягла кашкета й почала крутитися перед дзеркалом. Уніформа була трошки тісна й у Жанни прекрасно окреслювалася вся її постать. Симпатичні округлості спереду і ззаду одразу відкривали, що це жінка. Було трохи смішно дивитись на її зад, що надто вже випинався з тісних штанів. Але вся її постать була міцніша й здоровіша за постать Дорової. В дзеркалі стояв стрункий солдат з прекрасним обличчям і напрочуд гарно розвиненими жіночими формами.

Таня Дорова вже трохи байдужа до цієї новинки взяла "Ниву" й почала її переглядати, поки Євгенія Барк крутилась перед дзеркалом.

— Ой, це щось цікаве!.. — скрикнула вона, зупинившись на чомусь у журналі. — "Непомітні герої фронту. Під градом шрапнелі", — прочитала вона. — Це щось цікаве!

Жанна, дуже охоча до всяких героїчних батальйонних історій, підсіла до неї на фотель.

"Це було давно, чудовими серпневими днями, коли війна лише почалася" — читали вони, обійнявшись.

"Пройшовши скривавлену Золоту Липу, наше військо швидким темпом наближалось до Львова. Австрійці вперто боронилися й, нарешті, розташувалися на заздалегідь підготовленій позиції на західньому березі річки Гнилої Липи.

Костромський полк, що був в авангарді, переночувавши в полі поблизу фольварка, що палав, підпалений австрійською артилерією, уранці 16-ого серпня підійшов до Гнилої Липи й тут під сильним вогнем супротивника перешикнувся в бойовий порядок. Щоб з'ясувати становище, нам наказали зав'язати з супротивником огневий бій.

Швидко минув день, а над вечір полк одержав наказа відійти на другу лінію й утворити дивізіонний резерв.

Вечоріло. Тепле, м'яке й ласкаве проміння сонця, що сідало за обрій, зафарбовувало в якісь таємні напівтони гарний гірський краєвид містечка Перемишляни. Гарний, тихий український вечір прорізався несподіваним дисонансом. Виття шрапнелі й пришептуння гавбичних набоїв порушило красу вечора. Милуючись з нього, наш полк відходив назад. Збірним місцем полку був схил нашої артилерійської позиції. Полк мусив пройти вздовж усього схилу.

Ще було світло, подекуди мелодійно цвірінькали пташки своїми солодкими голосками. Полковник Нікольський з двома-трьома офіцерами й кількома телефоністами-солдатами прийшов до місця, що було збірним пунктом раніше, щоб тут дочекатись, поки підійде весь полк.

Чи помітили австрійці групу офіцерів з полковником Нікольським на чолі, чи довідалися, що в цьому місці мусять бути наші резерви, але лише ця група сіла коло схилу, як з-за гори пролунав шум і хряск. Всі несамохіть подивилися вгору і там, трохи лівіше, побачили, як розірвалася рожева австрійська шрапнеля. За хвилинку другий різкий розрив пролунав уже над самою групою офіцерів. Коні, що були на дорозі, кинулися в сторону. З дороги піднялася пилюга, що показувала, де впали шрапнельні кулі.

Офіцери й телефоністи лягли на землю, але супротивник не припиняв стрілянини. Полковник

Нікольський знав, що піти з призначеного місця тільки через те, що їх засипає шрапнель, не можна для чести російського офіцера.

Один з офіцерів, що був у цій групі, потім так змальовував цю подію:

Шрапнелі сипалися навколо нас, як град липневого дня. Я ліг на живіт. В той момент я вважав живіт за небезпечніше місце для куль. Пізніше, в Карпатах, я довідався, що, навпаки, рани в спину страшніші, але тоді я старанно прикривав живіт.

Нескінченно довгими здавались хвилини. Австрійці пристрілялись і били в одне місце. Повітря навколо нас пропахло порохом. Кілька коней були поранені.

Серед телефоністів, що лежали поблизу, раптом пролунав тихий, плаксивий стогін, потім застогнав другий, було видно, як вони, лежучи, силкуються перев'язати свої рани.

Я поглянув на полковника Нікольського. Спокійно, навіть з посмішкою на обличчі лежав на спині й дивився на телефоністів.

— Ляжте на живіт, пане полковнику! — крикнув я йому.

Полковник поглянув на мене і на хвильку замислився.

— Не варто, все одно! — відповів він.

Вже починало темнішати. Раптом я почув, що хтось перелазить через мене й лізе до полковника. Бачу, це телефоніст Єфременко. Він обережно підповз до полковника й ліг на нього всім своїм важким тілом.

— Ти що? — спитав полковник.

— Лежіть, ваше високоблагородіє, лежіть, я нічого, так тільки!..

Бачучи, що командир полку може бути вбитий щохвилини, телефоніст Єфременко підповз до нього, щоб своїм тілом прикрити його й захистити від шрапнелі супротивника.

Я пам'ятаю, як тоді на душі стало одразу легко. Ціною свого життя прийшов він врятувати свого командира. Тілом своїм прикрив він його від розпеченого заліза ворога.

Часто потім у дні розчарувань, у дні важких іспитів, згадували офіцери телефоніста Єфременка. Цього непомітного героя, з його простодушними сірими очима й винуватою посмішкою. Спогад про нього щоразу підносив дух і зміцнював віру в нашу перемогу. З такими відданими солдатами не можна не перемогти".

— Як це прекрасно! — майже разом зідхнули обидві дівчини.

— Який цей... як його... Єфременко, хоробрий!

Жанна встала з фотелю й подивилась на себе в дзеркало.

— Ми теж з тобою зробимо будь-який героїчний вчинок! Я запишусь у батальйон! — сказала Жанна.

— І про нас теж писатимуть! — відповіла Дорова.

Обидві романтичні панночки, захоплені військовою героїкою навіть не помітили всієї фальши цієї історійки, що її вигадав, очевидно, якийсь писака, лише, щоб заробити кілька карбованців. Це була чергова реклямна фальшивка. Варто було б лише серйозно перечитати її, як вся фальш сама впадала в око.

Стомлений полк повертався після вогневого бою й милувався з гарного тихого українського вечора і прислухався, як солодко цвірінькають пташки. Ця художність для серйозної людини звучала б цинічно й нахабно. Писака фальшивок знав своїх читачів і знав, що на них може вплинути. Ввесь випадок з Єфременком міг би лише примусити замислитись над поведінкою цього солдата. Хитрий Єфременко, очевидно, побачивши, що він, як і всі телефоністи лежать у небезпечному місці, переліз до офіцерів, придумавши дуже оригінальний спосіб виправдати свою поведінку. В очах Жанни й Тані, з волі хитрого репортера, це стало великим героїським вчинком.

— Скидай уніформу, — сказала Дорова Жанні, — завтра матимеш свою!